

הרא"ש, והוכיח מהרמב"ם שרק הנוטע דקל לפירות — חייב בערלה, עי"ש. ומתוך כך, דחה את הרא"ש ופסק למעשה כרמב"ם. וכן רעק"א בפסקיו (לשו"ע סי' רצ"ד) ציין לדברי המעדני יו"ט. ובערוה"ש (סי' רצ"ב ס"ק מ"א) כתב שהמצוה מחשיבה את הלולב עצמו לפרי. ואולי זוהי כוונתו של הדרישה.

מסקנה
 מהאמור נראה שאין בעלי הצבר דין ערלה. מיהו יש מקום לחלק: עץ התמר, בדרך כלל מגדלים אותו בשביל הפרי, ולכן הלולבים שלו אינם נחשבים לפרי גם אם העץ ניטע בשבילם. לעומת זאת, בזן זה של צבר — כל ייעודו הוא רק לאכילת העלים, ולכן יתכן שהעלים הם הם הפרי, וספיקא דאורייתא לחומרא.

סימן לז

פדיון נטע רבעי

ראשי פרקים	ו. קושית הקצות
שאלה	ז. שיטת הקצות
א. חילול דבר שאינו ברשותו	ח. גדר אחר בברירה
ב. שיטת הרמב"ן	ט. חילול במחובר
ג. שיטת הכסף משנה	י. הרמב"ם לשיטתו
ד. שיטת תרומת הכרי	הלכה למעשה
ה. תירוץ ר' חיים מבריסק	

* * *

שאלה
 מטע הגיע לשנתו הרביעית. בעה"ב שכר פועלים לקטוף את הפרי. הבעלים הסביר לפועלים שהפרי הוא רבעי ועליהם להימנע מלאוכלו עד גמר הקטיף היומי, כאשר יחללו את כל הפרי ביחד. למעשה, אין שום אפשרות למנוע מהפועלים מלאכול מהפרי תוך כדי קטיף. האם ישנה דרך בה יוכל הבעלים לפדות את הפרי ולמנוע את הכשלתם של הפועלים באיסור רבעי?

האפשרויות הן:
 1. לפדות מראש כל פרי ופרי לכשייתלש.
 2. לפדות מראש כל פרי ופרי לכשיגיע לפיו של הפועל האוכלו.
 3. לפדות את הפירות במחובר.
 א. חילול דבר שאינו ברשותו
 במסכת בבא קמא (ס"ט ע"א):
 "כרם רבעי היו מציינין אותו בקוזוזות אדמה (סימנא כי אדמה, מה אדמה איכא הנאה מינה, אף האי נמי כי מפרקא שרי לאיתהנויי מינה) ושל ערלה — בחרסית

“מי שהיה לו נטע רבעי בשנת השמיטה שיד הכל שוה צריך לציינו בקוזות אדמה כדי שיכירו בו, ולא יאכלו ממנו עד שיפדו, ואם היה בתוך שני ערלה מציינין אותו בחרסים כדי שיפרשו ממנו, שאם ציינו בקוזות אדמה שמה יתפררו, שאיסור ערלה חמור הוא שהיא אסורה בהנייה, והצנועין היו מניחין את המעות בשנת שמיטה ואומרין **כל הנלקט** מפירות רבעי אלו מחולל על המעות האלו שהרי אי אפשר לפדותו במחובר כמו שביארנו”. והקשו עליו, כיצד פוסק כל הנלקט, הרי הרבעי אינו ברשותו משום שבשמיטה הפירות הפקר והוא עצמו פסק כר’ יוחנן שאין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו? שאלתנו תלויה בהסברים השונים שניתנו לפסק הרמב”ם.

ב. שיטת הרמב”ן

הכס”מ מתרץ בשם הרמב”ן שהרמב”ם הסתמך על סוף הסוגיא (שם ע”ב): “אמר רבא, אי לאו דא”ר יוחנן: צנועין ורבי דוסא אמרו דבר אחד, הוה אמינא: מאן תנא צנועין? ר”מ היא, לאו אמר ר”מ מעשר ממון גבוה הוא, ואפילו הכי לענין פדייה אוקמייה רחמנא ברשותיה, דכתיב: (ויקרא כ”ז) ואם גאל יגאל איש ממעשרו חמשיתו יוסף עליו, קרייה רחמנא מעשרו ומוסיף חומש, כרם רבעי נמי גמר קדש קדש ממעשר, כתיב הכא: (ויקרא י”ט) קדש הלולים, וכתיב גבי מעשר (ויקרא כ”ז): וכל מעשר הארץ מזרע הארץ מפרי העץ לה’ הוא קדש, מה קדש דכתיב גבי מעשר, אע”ג דממון גבוה הוא, לענין פדייה אוקמייה רחמנא ברשותיה, אף האי קדש נמי דכתיב גבי כרם רבעי, אע”ג דלאו

(סימנא כחרסית, מה חרסית שאין הנאה מינה, אף האי דלית ביה הנאה מיניה) ושל קברות בסיד (סימנא דחיוור כעצמות, וממחה ושוף כי היכי דניחוור טפי) אמר רבן שמעון בן גמליאל: בד”א — בשביעית, דהפקר נינהו, אבל בשאר שני שבוע — הלעיטהו לרשע וימות; והצנועין מניחין את המעות, ואומרים כל הנלקט מזה מחולל על המעות הללו!”

ובתוס’ (ד”ה כל הנלקט מזה יהא מחולל): “תימה מתי היו אומרים, דלמה שמלקטים אחר אמירה לא היה מועיל ואם כן וכי בכל שנה היו אומרים כן בלי הפסק? וכ”ת שבכל ערב היו אומרים כן מ”מ לא היתה תקנה למה שאכלו קודם אמירה? ואור”י דכל הנלקט לאו דוקא ממש **אחר** לקיטה, אלא מניח מעות **בעוד שלא נלקט** ואומר כרם רבעי זה לכשיהיה נלקט יהיה מחולל אחר הלקיטה”.

ר”ל שהגמ’ הניחה עכשיו שאדם יכול לחלל גם רבעי שאינו ברשותו ולכן הוא יכול לומר את נוסח החילול כבר עתה, ע”מ שהחילול יחול לכשילקט ולא ימצא ברשותו. ומכאן רצתה הגמ’ להקשות על ר’ יוחנן שאמר אין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו. והגמ’ מתרצת:

“אמרי: לא תימא כל הנלקט מזה, אלא אימא כל המתלקט”. (כלומר החילול חל עתה בעוד שהרבעי עוד ברשותו לפני הלקיטה, אלא שהדבר יתברר רק בשעת הלקיטה על מה חל החילול. ותירוץ זה תלוי בשאלה אם יש ברירה או שאין ברירה).

לפי מסקנת הגמ’ צ”ל שהלכה כר’ יוחנן ולכן אין אדם יכול לחלל רבעי שאינו ברשותו.

אולם הרמב”ם (הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק ט’ הלכה ז’) פסק:

ד. שיטת תרומת הכרי

תרומת הכרי בסי' שנ"ד (הביאו אחיו הקצות בסימן ס"א ס"ק ג') כתב ליישב את דברי הרמב"ם, על פי מה שהקשו התוספות (ב"ק ס"ח ב' ד"ה הוא דאמר) למה לא יהיו יכולין לחלל נטע רבעי אפילו שאינו שלו כיון דזכות הוא לו וזכין לאדם שלא בפניו? ובקידושין (נ"ו א' ד"ה מתקיף) תירצו בשם רבנו מאיר משום "דזכיה מטעם שליחות הוא דהוי כמו שליח. ובהאי דצנועין ליכא למימר הכי, שהרי הגזלנין עצמן אינן יכולין לתקן מה שבידם והוי גזל ולא נתייאשו הבעלים. וכיון דאינהו לא מצי עבדי שלוחייהו נמי לא מצי עבדי ע"כ". והרמב"ם ז"ל כתב שם דהצנועין היו עושין כן בשנת השמיטה ע"ש. וכיון דשביעית הפקר הוא וזכו בהו המלקטים והיו יכולין לתקן מה שבידם גם הבעלים יכולין לחלל מה שביד המלקטים, משום דזכין לאדם שלא בפניו. והש"ס דלא משני הכי אליבא דר' יוחנן משום דמשמע להו להש"ס דהאי דקתני במתניתין והצנועין היו מניחין וכו' קאי בכל ימות השנה. (וכן תירץ הגרעק"א בתוספותיו למשניות מע"ש פ"ה ה"א).

א"כ לדעת אחיו של הקצות רק בשנת השמיטה התיר הרמב"ם לחלל רבעי שאינו ברשותו מדין זכין לאדם שלא בפניו. אך בנ"ד שאין הפועלים יכולים לחלל בעצמם משום שהרבעי אינו שלהם, גם בעה"ב לא יכול לחלל את הרבעי בשליחותם. מיהו היה אפשר לפתור בעיה זו ע"י שבעה"ב ירשה להם לאכול מן הפירות, ואז הפירות לא יהיו גזולים בידם וממילא יוכלו לחללם גם בעצמם, ואז גם הוא יכול להיות שלוחם לצורך החילול מדין זכין

ממון דידיה הוא, לענין אחולי אוקמיה רחמנא ברשותיה, דהא כי איתיה ברשותיה נמי הא לאו דידיה הוא והא מצי מחיל, משום הכי מצי מחיל".

כלומר, התורה חידשה שרבעי ניתן לחילול גם בהיותו ברשות אחרת ולא ברשותו של בעה"ב. ולפי זה גם בנ"ד יכול בעה"ב לחלל את הרבעי הנאכל ע"י הפועלים אע"פ שהוא ברשותם.

הרמב"ן עצמו הקשה על תירוץ זה מדברי רבא עצמם שאמר: "אי לא דא"ר יוחנן... משמע שר' יוחנן עצמו אינו סובר כן.

ג. שיטת הכסף משנה

הכס"מ תירץ שהרמב"ם סובר כדעת התוס' בקושייתם שם (ס"ח ב' ד"ה הוא דאמר) שחילול שונה מהקדש. ואע"פ שאין אדם מקדיש דבר שאינו ברשותו יכול לחלל דבר שאינו ברשותו. הסוגיא אמנם השוותה חילול להקדש, אך הרמב"ם לא פסק כסוגיתנו, אלא כדמוכח מכמה דוכתין בש"ס שניתן לפדות גם דבר שאינו ברשותו. (ועייני מאירי שאף הוא תירץ כך את הרמב"ם).

גם להסבר זה של הכס"מ בדעת הרמב"ם יכול בעה"ב לחלל את הפירות שייאכלו ע"י הפועלים. אלא שעליו לחללם לפני שיתחילו לאוכלם. ואם נניח שאינו יכול לחלל במחובר, עליו להניח סכום כסף המכיל הרבה פרוטות כנגד כל פרי ופרי שייאכל ולהתנות שהחילול יחול ברגע שהפרי יגיע לפיו של הפועל. אלא שצריך להניח שהתנייה זו אין בה ברירה (כמבואר להלן אות ח') כי רבעי אסור מהתורה ואין ברירה בדאורייתא. עיין להלן.

שאינו ברשותם. אך הרמב"ם פסק כרשב"ג שהמדובר בשמיטה והרבעי הפקר ואינו שייך לאף אחד, לכן יכולים גם הבעלים לשעבר לחלל את הרבעי אע"פ שאינו שלהם ואינו ברשותם.

ואף בנ"ד י"ל שאם בעה"ב מרשה לפועל ליטול את הרבעי, הדבר דומה להפקר וכל אחד יכול לחלל את הרבעי (ובפרט למ"ד ששביעית היא לא אפקעתא דמלאכא, אלא חובת גברא, יש לדמות את מתן הרשות של בעה"ב לפועלים לאכול בנ"ד, לצנועין המרשים ללוקטים לאכול רבעי בשביעית וכל אחד יכול לחלל).

ו. קושית הקצות

הקצות בסימן שנ"ד ס"ק ה' מקשה על אחיו מתוס' פ' מרובה (ב"ק ס"ט א' ד"ה כל הנלקט), וז"ל:

"תימה מתי אומרין כן, דלמה שלוקטין אחר אמירה לא היה מועיל, וכי בכל שעה היו אומרים כן בלי הפסק, וכ"ת שבכל ערב היו אומרין כן מ"מ לא היה תקנה למה שאכלו קודם אמירה. ואומר ר"י דכל הנלקט לאו דוקא ממש אחר לקיטה אלא מניח מעות בעוד שלא היה נלקט ואומר כרם רבעי זה לכשיהיה נלקט יהיה מחולל אחר הלקיטה עכ"ל. וא"כ המלקטין עצמן אילו היו אומרים קודם לקיטה אפי' בשנות השמיטה דהפקר הוא דהמעות יהיו מחוללים על הפירות שיבואו לידינו מן ההפקר לא הוי מהני מידי דה"ל דבר שלא בא לעולם. וא"כ אפי' למ"ד יאוש קני אינו יכול לחלל אלא **אחר** לקיטה דהוא קונה ביאוש אבל לא קודם לקיטה, וכיון דהבעלים מניחין את המעות **קודם** לקיטה ומתנין שלא יחול החילול עד אחר לקיטה, א"כ תו לא מצינו לומר מצד

לאדם שלא בפניו. אלא שהרמב"ם לא התיר לחלל אלא לאחר הלקיטה, כאשר כבר ידוע אלו פירות נלקטו ולא מתעוררת כל שאלה של ברירה. אך בנ"ד עליו לחלל לפני האכילה על כל מה שייאכל. וזה א"א כי אין ברירה. אלא א"כ נאמר שהחילול לא יחול אלא ברגע שהפרי ייכנס לפיהם של הפועלים, אם נניח שהתנייה כזאת אין בה ברירה כפי שיתבאר להלן (אות ח').

ה. תירוץ ר' חיים מבריסק

האחרונים הקשו על תירוץ זה ממה שנפסק להלכה ע"י הרמב"ם שמע"ש וה"ה רבעי ממון גבוה הם ואינם ניתנים להקנאה, וא"כ גם בשמיטה אין הלוקטים יכולים לזכות ברבעי לעצמם כי אין קנין ברבעי וא"כ אינם יכולים לחלל בעצמם, ולפי"ז גם בעה"ב לא יכול לזכותם בחילול וכנ"ל שאין השליח יכול לעשות דבר שהמשלח אינו יכול לעשות (עי' עונג י"ט סי' צ"ג ודברי יחזקאל סי' ל"ה ועוד). ולשיטתו אלו לא תועיל הסכמת בעה"ב לכך שהלוקטים יוכלו לחלל בעצמם כי אינו יכול להקנות להם. מיהו נראה שאע"פ שאינו יכול להקנות להם, אם הוא אינו מתנגד שהם יטלו את הרבעי לעצמם ויעלוהו לירושלים לאוכלו שם מסתבר שאם רחוקה דרכם לירושלים הם רשאים גם לפדות את הרבעי בעצמם.

ויתרה מזאת כתב בחי' ר"ח הלוי מבריסק על הל' זכיה ומתנה לתרץ את הרמב"ם עפ"י ההנחה שרבעי שאין לו בעלים כל אחד יכול לחללו, ולכן בשנת השמיטה יכולים הבעלים לשעבר לחלל את הרבעי אע"פ שאינו שלהם ואינו ברשותם. ורק לרבנן, הסוברים שהצנועים חיללו גם ביתר השנים, הקשתה הגמ' על ר' יוחנן איך הצנועים יכלו לחלל רבעי

דאי דהאי לאו דהאי אבל הכא אפשר
שיהא משועבד **לכל העולם** בזה אחר זה".
ובכך הקצות מיישב גם את פסק הרמב"ם
בצנועין:

"ועל פי דרכי ניחא טפי למימר דהרמב"ם
כל המתלקט קאמר, דהא לדידן דקי"ל
דהיכא שיבא בודאי לידי בירור יש
ברירה ודוקא היכא דמתנה על שני
דברים אין ברירה ומשום דזה אינו עומד
בודאי להתברר, דאפשר שלא יבא לידי
לקיטה כלל וגבי צנועין לא הוי מתנה בין
שני דברים דהא אפשר שיבא כל הכרם
לידי לקיטה ויתחלל כל הכרם.

(ודוקא לר' יוחנן פריך וכמ"ש, דאיהו סבירא
ליה אפילו בדבר אחד שיבא בודאי לידי בירור
נמי אין ברירה ואם כן אפילו יוכל להיות כל
הכרם לבא לידי חילול, לא עדיף ממתנה על
דבר אחד דס"ל אין ברירה דקאמר וכבר בא
חכם וכמ"ש. אבל אנן ס"ל בעומד להתברר הוי
ברירה והכא שיוכל לבא כל הכרם לידי חילול
ואין התנאה אלא אם יבא לידי לקיטה וזה
יתברר בודאי או יבא או לא וכמ"ש).

לשיטת הקצות אין פה שאלה של ברירה
כי ניתן לחלל את כל הפירות בבת אחת.

ויש להעיר על הקצות שלוש הערות:

א. הרמב"ם אומר במפורש כל הנלקט ואילו
הקצות מפרש שכוונתו לומר "כל המתלקט"
וזהו דוחק גדול להעמיס על הרמב"ם דבר
הנראה לכאורה מנוגד לדבריו המפורשים.

ב. א"א לפרש בדעת הרמב"ם שכוונתו לומר
'כל המתלקט יחול החילול למפרע' שהרי
שיטת הרמב"ם היא שא"א לחלל כלל רבעי
במחובר. לא רק משום ששומתו אינה ידועה
אלא משום שרבעי הוקש למע"ש ואין
מעשר במחובר כלל. וכמו שיתבאר להלן
(אות ט').

ג. הקצות הדגיש את העובדה שבעה"ב יכול

זכיה למלקטים דהא המלקטים נמי כה"ג
לא מצי לחלל קודם לקיטה. ומצד
הבעלים פשיטא דלא מהני כיון שמתנין
שלא יחול החילול עד אחר לקיטה ואז
ה"ל דבר שאינו ברשותו. וצריך לומר
דמיירי קודם יאוש דאי לאחור יאוש א"כ
ודאי לא מהני החילול לא מצד המלקטים
דה"ל דבר שלא בא לעולם כמ"ש, ומצד
הבעלים ה"ל דבר שאינו שלו כיון דאחר
לקיטה יזכו בהם הלוקטים לגמרי ביאוש.
ואפי' למ"ד אדם יכול לחלל דבר שאינו
ברשותו אבל דבר שאינו שלו ודאי ליתיה
בחילול. וע"כ קודם יאוש ומצד הבעלים
דמצד הלוקטין לא מהני כיון דלאו דיידהו
נינהו וכמ"ש רבינו מאיר בתוס' קידושין
ודוק ה"טב. והן נסתרו מחמתו דברי אחי
הרב המופלג מוהר"ר יהודא כהנא ש"ן
במ"ש ליישב דברי הרמב"ם הובא בסי'
ס"א (סק"ג) ע"ש".

אך להצעתנו, שבנ"ד הבעלים יתנו
לפועלים רשות לאכול מהפרי, נמצא
שהפועלים אילו רצו יכלו לחלל את הפרי
בעצמם וממילא יכולים גם הבעלים לחלל
עבורם מדין זכין לאדם שלב"פ.

ונותרה לנו רק בעיית הברירה. אך בעיה
זו ניתנת לפתרון ע"י הקצות החולק על
אחיו ומתיר את הרמב"ם אחרת.

ז. שיטת הקצות

הקצות עצמו מתיר את הרמב"ם בהסתמך
על הר"ן בפרק קמא דגיטין (י"ג ב') בסוגיא
של מעמד שלושתן שהגמ' סברה בתחילה
שהטעם לכך הוא משום שהלווה משתעבד
לכל מי שיבוא מחמת המלוה. ולכאורה
א"א להשתעבד בדרך זו כי אין ברירה?
וז"ל הר"ן:

"דכי אמרינן אין ברירה הני מילי במלתא

גמר הקניין אחר שנעשה שליחותו ואז הוברר. והיטב אשר דיבר וראויין למי שאומדן. וכן מצאתי כדבריו בר"ש פ"ה דמעשר שני משנה א' ז"ל:

כל הנלקט מזה מהכא פריך פרק מרובה לר' יוחנן דאמר גזל ולא נתייאשו הבעלים שניהן אין יכולין להקדיש, דהכא חזינן אנ"ג דלית ברשותי מצי פריק ולא לאחור שנלקט היו עושין כן דאם כן לא היו עושין תקנה לנאכל בינתיים, אלא מניח מעות קודם לקיטה ואומר כנס רבעי זה לכשיהיה נלקט יהא מחולל ולא שייך ברירה בעניין זה הואיל ואינו חל החילול עד שיתלקט דדוקא כל המתלקט חשיב התם ברירה דקאמר מעכשיו יהא מחולל מה שילקטו אחר כך עיין שם.

ומבואר מזה דוקא היכא דרוצה לחלל מעכשיו אז אין ברירה אבל היכא דאינו חל אלא אחר כך ואז הוברר מהני וכן מבואר מדברי תוס' פרק מרובה ב"ק ס"ט, א' ד"ה כל הנלקט מזה עיין שם."

אמנם מדברי הרשב"א לא משמע הכי, אך באנצ' תל' ערך ברירה העירו מתשובות הרשב"א (ח"ב סי' פ"ב) שאף הוא סובר כהתוס' והר"ש. וכן כתב המהרי"ט הביאו הקצות שם וכן הוכיח השאג"א (סי' צ"ג). ולפי"ז גם בנ"ד יכול בעה"ב לייחד מטבע מעתה ולחלל עליו את כל הפירות לכשיגיעו לפיהם של הפועלים ורק אז יחול הפדיון ואין כאן חשש לברירה.

ט. חילול במחובר

ויש לעיין, האם אפשר לפדות את הרבעי בעודו מחובר?

הרמב"ם (בהלכות מעשר שני ונטע רבעי פ"ט הלכה ב') פסק:

"הרוצה לפדות נטע רבעי פודהו כמעשר שני, ואם פדהו לעצמו מוסיף חומש, ואין

לחלל את כל הכרם, וכמו שכתב הר"ן במעמ"ש שהוא משתעבד לכל העולם. לענ"ד ניתן לפרש את הר"ן באופן אחר. ר"ל כשאדם רוצה להחיל דין על דבר מסוים והדבר המסוים אינו ידוע עדיין ויתברר רק לאחר זמן — בע"כ הוא מתבסס על ברירה ואנו פוסקים שאין ברירה. אבל אם לא איכפת לו על מה יחול הדין, מצידו הוא יכול לחול על כל דבר, אין כאן שאלה של ברירה כי אין כאן דבר מסוים שעתידי להתברר. מצידו הוא מוכן להשתעבד לכל העולם. דבר זה אינו נחשב לברירה, משום שהוא לא משתעבד למישהו מסוים ומבחינתו כל העולם ראוי לבוא במקום המלוה. ומה שכתב הר"ן שהוא משתעבד לכל העולם ר"ל שאין שם שעבוד למישהו מסויים דוקא. ולכן אין שם שאלה של ברירה. אך בצנועין הם אינם מתכוונים לחלל את כל הכרם אלא רק את מה שיתלקט. וכמש"כ התוס' (בד"ה כל הנלקט) וא"כ החילול חל רק על אותם פירות שיתלקטו וא"כ יש כאן דין ברירה וקיי"ל בדאורייתא אין ברירה.

עכ"פ אם נקבל את הנחתו של הקצות, גם בנ"ד בעה"ב יכול לחלל את כל המטע אלא שאינו רוצה וא"כ אין כאן חסרון של ברירה.

ח. גדר אחר בברירה

הקצות באותו סימן לפני כן הביאו בשם התוס' והר"ש גדר אחר בברירה שאף הוא יכול לפתור את בעייתנו. וז"ל:

"תוכן דבריו (של המהרי"ט) לחלק בין היכא שהחזיב הוא מעכשיו וכיון דעתה לא הוברר בשעת הקניין אנ"ג דהוברר אח"כ לא מהני ליה, אבל אם אין הקניין והחזיב מעכשיו אלא לאחור זמן ואז בשעת גמר הקניין הוברר מהני, ומשום הכי בעובדא דשאול והריא דהמבשרני

שינהגו בין בארץ בין בח"ל; והוא הדין לערלה בשתיים".

ופירש"י: "והוא הדין לערלה בשתיים — אף הערלה באה בק"ו זה בשני הוכחות אע"פ שהשלישי אין בה שאין איסורו עולם מיהו איסור הנאה הוא, ואין לו היתר בתוך ימי איסורו".

והקשו עליו בתוס' שם: "הרי הפרי שגדל בשני ערלה אסור לעולם ואין לו היתר? ופ"ר"ת דערלה זו בשנה רביעית קאמר דיש היתר לאיסורו על ידי פדיון. אבל בשתיים ר"ל איסורו איסור עולם ואיסור הנאה".

ר"ת סובר שרבעי הוא המשך איסור ערלה ולכן פירש שיש היתר לאיסורו של ערלה. רש"י אינו יכול לפרש כר"ת כי לדעתו רבעי הוא איסור בפנ"ע ולכן נאלץ לפרש שהערלה אינה איסור עולם¹ (אח"כ מצאתי בזרע אברהם [ס"ד אות כ"ב] שחקר כנ"ל וגם הוא פירש על פיה את מחלוקת רש"י ותוס' ועיי"ש נפ"מ נוספות. ולענ"ד י"ל את קושיית ר"ת שפרי הערלה אסור לעולם, רש"י יסבור שהעץ הוא סיבת האיסור ולכן שלוש שנות הערלה העץ גורם לפרי שיאסר, אך אחרי שנות הערלה העץ אינו אסור יותר את הפרי שיגדל עליו מכאן ואילך, וא"כ אין איסורו איסור עולם. ועיי' בתשובה הקודמת).

הרשב"א בחידושו לב"ק ס"ט תולה בחקירה זו את מחלוקת ב"ש וב"ה האם יש רבעי בשמיטה. ומכיון שהלכה כב"ה מסקנתו היא שרבעי נוהג גם בחו"ל, שלא כדעת הרמב"ם הסובר שאין רבעי בחו"ל (פ"י מהל' מאכ"א ה"ו). וזה תורף דבריו:

"ונו"ל שלמדו הרב (הרמב"ם שרבעי נוהג בחו"ל) מתוך סוגיא דגמרא דבני מערבא,

פודין אותו עד שיגיעו לעונת המעשר שנאמר להוסיף לכם תבואתו עד שיעשה תבואה, ואין פודין אותו במחזור כמעשר שני והרי הוא ממון גבוה כמעשר, לפיכך אינו נקנה במתנה אלא אם נתנו בוסר, ודינו בשאר הדברים לעניין אכילה ושתייה ופדייה כמעשר".

אולם התוס' בב"ק (ס"ט ע"א ד"ה אימא כל המתקט) כתבו:

"משמע דחזו פדיון במחזור לקרקע שהרי קודם לקיטה היה מתחלל שהרי אחר שנלקט שבא לרשות אחרים אין לבעלים כח בהן לחלל, ותימה דבתוספתא משמע דאין חילול במחזור דתניא בסוף מעשר שני כרם רבעי ב"ש אומרים אין פודין אותם ענבים אלא יין וב"ה אומרים ענבים ויין והכל מודים שאין פודין במחזור לקרקע, ונראה דטעמא דילפינן קדש קדש ממעשר ויש לומר דהתם לא הוי טעמא אלא משום דמחזור אין דמיו ידועין ולכך אין פודין אפילו על פי שלשה והיינו נמי טעמא דב"ש".

ונלענ"ד שמחלוקת התוס' והרמב"ם תלויה בחקירה מהו רבעי האם הוא המשך איסור הערלה, אלא שהתורה התירה לאוכלו בירושלים או לחללו, או שהוא איסור חדש? ונחלקו בדבר רש"י ותוס' בקידושין (ל"ח א):

"ומה חדש — שאין איסורו איסור עולם, ואין איסורו הנאה, ויש היתר לאיסורו, נוהג בין בארץ בין בח"ל, כלאים — שאיסורן איסור עולם, ואיסורן איסור הנאה, ואין היתר לאיסורן, אינו דין

1. וידידי הרב יעקב אפשטיין העיר מרש"י סוטה מ"ג ב' ד"ה קלא המכנה רבעי בשם "ערלה" משמע שהרבעי הוא המשך ערלה וצ"ע.

לדידן, נטע רבעי נוהג בין בארץ ובין בחוץ לארץ.

הרמב"ם יפרש את מחלוקתם של ב"ש וב"ה בדרך אחרת. לדעתו גם ב"ה מודים לב"ש שרבעי הוקש בעיקרון למע"ש אך לא לכל פרטיו. רבעי אינו המשך איסור ערלה ולכן חל רק על מה שחל מע"ש, כגון רק בארץ ישראל ובתלוש ועוד כפי שיבואר להלן. מאידך, הוא הרי אינו מעשר ולכן אינו תלוי כלל בשנות המעשר וגם בשמיטה יש רבעי. ואע"פ שבירושלמי חילקו בין שנה שלישית וששית שיש בהן מעשרות לשביעית שאין בה מעשרות, צ"ל בדעת הרמב"ם, שמכיון שפטור מעשרות בשנה השביעית הוא רק פטור זמני, או משום שפטורים בגלל ההפקר, אין שנה זו פטורה בעצם ממעשרות ולכן חייבת ברבעי.

ועי' ח' ר"ח הלוי על הרמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"י שפרש את הרמב"ם שסובר שערלת חו"ל, שהיא הללמ"ס, אינה מדין ערלת א"י, אלא דין ערלה אחר. ולכן אין בו רבעי. הנחתו היא שרבעי הוא המשך איסור ערלה, גם לדעת הרמב"ם, אלא שמכיון שערלת חו"ל היא ערלה מסוג שונה מזו של א"י לכן אין בשנתה הרביעית דין רבעי.

אך בדעת הרמב"ם רואים אנו שרבעי אינו מדין ערלה. וכן פשטות דברי הרשב"א.

י. הרמב"ם לשיטתו

בשעה"מ הל' מע"ש תלה במחלוקת הרמב"ם והתוס' הנ"ל את השאלה אם רבעי אסור בהנאה. לדעת התוס' שהוא המשך ערלה אף הוא אסור בהנאה. אך לדעת הרמב"ם שהוא איסור בפנ"ע שהוקש למע"ש הוא מותר בהנאה. מיהו עיין תוס' ב"ק (ס"ח ב' ד"ה הוא דאמר)

דתנן במעשר שני (פ"ה מ"ג) כרם רבעי ב"ש אומרים אין לו חומש ואין לו ביעור וב"ה אומרים יש לו, ב"ש אומרים יש לו פרט ועוללות ועניים פודין לעצמן וב"ה אומרים כולו לגת.

וגרסינן עלה בירושלמי (ה"ב) תני רבי אומר במה דברים אמורים בשביעית אבל בשאר שני שבוע ב"ש אומרים יש לו חומש ויש לו ביעור, על דעתיה דהדין תנייה לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני כמה דתימר אין מעשר שני בשביעית דכחותיה אין נטע רבעי בשביעית, מעתה אל יהא לו קדושה, פי' שלא יהיה צריך פדיון כלל בשביעית, כלומר ואי אפשר לומר כן שהרי לא נחלקו ב"ש אלא בחומש וביעור הא לקדושה מודו, לכשתמצא לומר מיהא דבשביעית בלחוד מיירי. ותירצו קדושתו מאליו למדו קודש היולדים הרי הוא כקדש שאומר עליו את ההלל.

נ"ל פירושו דלב"ש לא למדו אותו לכל דינו אלא ממעשר, כלומר **שעשאוהו לגמרי כמעשר שני**, שהרי לב"ש כל זמן שאין מעשר דגן בשביעית אין נטע רבעי לחומש ולביעור, ואע"פ שאין מעשר שני בשלישית ובששית מכל מקום שם מעשר נוהג בהן, אבל לב"ה לא למדו אותו לגמרי ממעשר שני, שהרי יש לו חומש וביעור בכל זמן, וכיון שכן אף הוא אינו נלמד ממעשר שני אלא **לענין קדושתו**, כלומר לפדיונו ולבעורו ולחומשו ולהיותו ממון גבוה, לפי שהכתוב קראו קדש כמעשר שני, הא בזמן ומקום אינו למד ממנו, משום דכתיב (ויקרא י"ט, כ"ג) וערלתם ערלתו את פרו שלש שנים ובשנה הרביעית וגומר, דמשמע **כל זמן שערלה נוהגת נטע רבעי נוהג**, ומעתה

ואכן הרשב"א החולק על הרמב"ם וסובר שרבעי הוא המשך איסור ערלה סובר שאפשר גם לחלל במחובר. וכתב שכן נהגו (ור"ל שכן נהגו בחו"ל, לשיטתו שרבעי נהג בחו"ל, כי קשה לומר שהרשב"א התכוין למנהג א"י שהיתה רחוקה מספרד מרחק רב. וכן כתב המאירי ב"ק שם שנהגו לפדות במחובר.)

ואולי יש לומר גם לעניין חילול רבעי שאינו ברשותו, לסברת הרמב"ן בדעת הרמב"ם, שמותר לחלל רבעי שאינו ברשותו, אם רבעי הוקש למע"ש שהוא ממון גבוה ואינו ברשותו ובכ"ז יכול לפדותו ה"ה רבעי שאינו ברשותו יכול לפדותו. אך אם רבעי הוא המשך איסור ערלה ולא הוקש למע"ש לכל דבר, י"ל שמכיוון שבעיקר דינו רבעי אסור בהנאה כערלה, לכן דינו של רבעי חמור יותר ממע"ש ואין לחללו אלא א"כ הוא ברשותו.

(וילה"ק לכאורה, אדרבה, אם רבעי אסור בהנאה הרי הוא אינו שלו ואם בכל זאת הוא יכול לפדותו צ"ל שהתורה איפשרה לפדות גם רבעי שאינו שלו. ולשיטת הריטב"א סוכה [ל"ה] שאסורי הנאה הם שלו אלא שאינם ברשותו יש להוכיח שניתן לפדות רבעי שאינו ברשותו. מיהו י"ל שאף אם נאמר שרבעי אסור בהנאה הרי יש לו בו זכות אכילה בירושלים ולכן יכול גם לפדותו ע"מ להעלות את דמיו לירושלים ונמצא שהוא פודה דבר שהוא שלו וברשותו. ורק אם נאמר שהוא ממון גבוה כמע"ש גם זכות האכילה בירושלים אינה שלו אלא של גבוה ומשולחן גבוה קזכי.)

ובזה נחלקו גם האמוראים. רבא סובר שרבעי הוקש בכל למע"ש גם לעניין חילול שאינו ברשותו, אולם ר' יוחנן עצמו לא סובר כמותו ולדעתו רבעי לא הוקש בכל למע"ש אלא לערלה. הרמב"ם לדעת הרמב"ן פסק כרבא, לשיטתו שרבעי הוא איסור בפנ"ע שהוקש למע"ש.

שרבעי מותר בהנאה. ואולי כוונתם לומר שהוא מותר באכילה בירושלים וצ"ע. ויתכן שנחלקו בדבר הבבלי והירושלמי בפירוש המשנה מע"ש פ"ה מ"א. הבבלי בסוגית הצנועין (ב"ק ס"ט א'):

"תנן: כרם רבעי היו מציינין אותו בקוזות אדמה, סימנא כי אדמה, מה אדמה איכא הנאה מינה, אף האי נמי כי מפרקא שרי לאיתהנויי מינה; ושל ערלה — בחרסית, סימנא כחרסית, מה חרסית שאין הנאה מינה, אף האי דלית ביה הנאה מיניה". משמע שרבעי מותר בהנאה. (מיהו מלשון הגמ' אפשר לדייק להיפך: "כי מפרקה שרי לאיתהנויי" משמע שעד הפדיון אסור בהנאה. אך מלשון הרמב"ם שכי: "צריך לצינו בקוזות אדמה כדי שיכירו בו ולא יאכלו ממנו עד שיפדו". משמע שפירש את הגמרא שהמדובר באיסור אכילה ולא באיסור הנאה. ואולי זו היתה גם גירסתו בגמ').

לעומתו הירושלמי מע"ש שם: "תני כרם רבעי מציינין אותו בקוזות אדמה שהוא לשנה, של ערלה בחרסית בחיורא שהוא יותר מיכן ושל קברות בסיד דו יותר מיכן". ההבדל בין רבעי לערלה הוא רק בכך שרבעי הוא איסור זמני וערלה היא איסור עולם, משמע שלעניין איסור הנאה שניהם שווים. הרמב"ם נקט כלשון הבבלי שרבעי מותר בהנאה.

ונלענ"ד שהשאלה אם אפשר לפדות נט"ר במחובר תלויה אף היא בחקירה הנ"ל. הרמב"ם תולה במפורש את אי היכולת לפדות במחובר בכך שהרבעי הוקש למע"ש וכשם שמע"ש לא נפדה במחובר כך גם רבעי לא נפדה במחובר. אך התוס' יסברו שרבעי הוא המשך איסור ערלה, ולא הוקש למע"ש, אלא לעניין אכילתו בירושלים וחילולו, אך לא לעצם הגדרתו. ולכן יש מקום לומר שייפדה במחובר.

התוס' בקידושין (נ"ו א') סוברים שרק מדין זכין לאדם שלב"פ נתן לחלל רבעי שאינו ברשותו ורק כאשר הלוקט יכול גם לחלל בעצמו.

אולם לפי הצעתנו (אותיות ד-ר) שבעה"ב יתן לפועליו רשות לאכול מן הפירות ולחללם בעצמם יוכל גם הוא לחלל עבורם. והצעה זו עונה גם על הסברים אחרים בשיטת הרמב"ם (עיין האותיות הנ"ל). וכדי לצאת מידי חששו של הקצות שגם התניה מראש על דבר שיחול להבא ולא למפרע הוא בגדר ברירה (אות ח) ניתן לסמוך על שיטת התוס', הרשב"א והמאירי שאפשר לחלל במחובר (בפרט לפי מה שהקצות תלה ברשב"א את הדעה שגם בכה"ג חל דין ברירה). וא"כ אפשר להתנות ולומר שאם הלכה כאותם ראשונים יחול הרבעי במחובר, ואם הלכה כהרמב"ם יחולל הפרי לכשיילקט ויאוכל.

מיהו עיין ש"ך (סי' רצ"ד ס"ק י"ב) שגם לשיטת התוס' עדיף לפדות בתלוש כדי להימנע מחילול רבעי שאין דמיו ידועים. ואע"פ שבזה"ז בלא"ה מחללים על שר"פ, לכתחילה ראוי לחלל כפי שהיה נהוג בזמן המקדש. אלא שמכיון שלא כולם מסכימים לרמב"ם שאפשר לחלל רבעי שאינו ברשותו, ואם לא נחלל במחובר הפועלים ייכשלו באיסור רבעי מהתורה, עדיף בכ"ז לחלל מספק גם במחובר ע"מ לצאת יד"ח כל הדעות, ולהרים מכשול מדרך בת עמי.

ויתכן להסיק מדברינו עוד מסקנה, בעקבות המנ"ח, שאם רבעי נלמד ממע"ש א"כ כשם שמע"ש בזה"ז מדרבנן בלבד ה"ה נט"ר.

ואולי יש להסיק מכאן גם ביחס למקום. שאם המקום נמצא מעבר לתחום עו"ב, כשם שלענין מע"ש אולי הוא פטור ולכלל היותר חיובו רק מדרבנן כך גם נט"ר. (בעוד שלשיטת התוס' שנט"ר הוא המשך איסור ערלה הוא נוהג גם בתחום עו"מ. מיהו עיין מ"מ [הל' מאכ"א פ"י הל' י"א] שיתכן שגם ערלה נוהגת מהתורה רק בתחום עו"ב).

הלכה למעשה

העולה מדברינו הוא, שלשיטת הרמב"ם אפשר לפדות את הרבעי גם כשהוא אינו ברשותו. ומכיון שלדעת רוב הפוסקים התנייה מראש שהחילול יחול בזמן מסוים אינה בגדר ברירה (עיין אות ח), אפשר א"כ לומר מראש שכל פרי ופרי המתלקט ויאוכל יחולל הוא וחומשו על פרוטה ברגע שיכנס לתוך פיו של הפועל (וצריך להכין מלאי גדול של פרוטות שיסיפק לכל הפירות הנאכלים ע"י הפועלים). לשיטת התוס' לא ברור שאכן יועיל חילול על פרי שאינו ברשותו, כי לפי פשט הסוגיא דקי"ל כר' יוחנן אין אדם יכול לחלל דבר שאינו ברשותו. והתוס' בב"ק (ס"ח ב') סוברים שא"א לחלל רבעי שאינו ברשותו וגם